

Nr 485.

Av herrar **Hagberg** i Malmö och **Jacobsson**, *angående vidtagande av förnyad utredning om enhetsprisföretagens sociala och ekonomiska verkningar.*

Vid 1934 års riksdag väcktes fem motioner — en i första och fyra i andra kammaren — vari de s. k. enhetsprisaffärernas verksamhet upptogs till kritisk granskning. I de likalydande motionerna I: 13 och II: 30 hemställdes, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla dels om en allsidig, förutsättningslös utredning skyndsammast möjligt angående de ekonomiska och sociala verkningarna här i landet av tillvaron av de s. k. enhetsprisföretagen inom detaljhandeln, varvid uppmärksamheten även borde skänkas åt denna företagsforms inverkan på svensk kvalitetsproduktion, dels ock, därest denna utredning därtill kunde giva anledning, om förslag till åtgärder ägnade att motverka enhetsprissystemets icke önskvärda följder.

I motionen II: 27 yrkades, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att en skyndsamt utredning måtte företagas angående de s. k. enhetsprisföretagens ekonomiska och sociala inverkan på näringslivet samt angående åtgärder mot desamma.

I motionen II: 501 hemställdes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning rörande de samhällsskadliga verkningar av illojal konkurrens från s. k. enhetsprisföretag, som hotade den enskilda handelns och hantverkets bestånd och utveckling.

I motionen II: 28 föreslogs vidare, att riksdagen för sin del måtte besluta antaga en lag om förbud mot öppnande och utvidgning av s. k. enhetsprisaffärer under den tid den föreslagna utredningen kunde väntas pågå.

I enlighet med andra lagutskottets hemställan beslöt riksdagen hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville verkställa en allsidig och förutsättningslös utredning angående de sociala och ekonomiska verkningarna, särskilt inom handelsomsättningens och produktionens områden, i vårt land av s. k. enhetsprisföretag inom detaljhandeln samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde föranleda. Yrkandet om temporärt förbud mot öppnande och utvidgning av enhetsprisaffärer vann icke riksdagens bifall.

Den 15 juni 1934 tillkallade chefen för handelsdepartementet tre sakkunniga för att fullgöra den av riksdagen begärda utredningen.

Mot kommitténs sammansättning riktades genast en stark och enligt vår mening berättigad kritik. Enligt riksdagens beslut skulle en »allsidig

och förutsättningslös utredning» företagas angående enhetsprisaffärernas sociala och ekonomiska verkningar särskilt inom handelsomsättningens och produktionens områden. För att en kommitté skall kunna »*allsidigt*» utreda en fråga fordras, att den blir *allsidigt* sammansatt. Olika meningsriktningar och intressen, som beröras av utredningen, böra alltså bli representerade vid valet av sakkunniga. Denna fordran synes icke hava vunnit tillbörligt beaktande vid valet av ledamöter i den s. k. epakommittén. Varudistributionen, grosshandel och detaljhandel, vilka direkt träffas av enhetsprisaffärernas verksamhet, ställdes sålunda utanför kommittén. Ej heller det svenska hantverket blev representerat i kommittén. Kommittén fick alltså icke den allsidiga sammansättning, som riksdagen otvivelaktigt förutsatt. Det skedda utgör också ett avsteg från den praxis, som allmänt tillämpas vid val av ledamöter i kungl. kommittéer. Om en fråga i hög grad berörande ett industriarbetarintresse skall utredas, är det regel och en riktig regel, att detta erhåller fullödig representation. Samma är förhållandet beträffande utredningar av spörsmål, som beröra bondeklassen. Det torde näppeligen hava förekommit, att en viktig jordbruksutredning tillsatts utan att jordbrukets egna målsmän inträtt såsom kommittéledamöter.

De sakkunniga ha uppenbarligen själva haft en känsla av, att kommittén borde kompletteras. I stället för att göra en framställning härom till handelsministern trädde de under hand i förbindelse med vissa näringsorganisationer för att erhålla deras medverkan vid utredningsuppdragets fullföljande. De representanter, som dessa utsågo, erhöilo emellertid icke någon reell möjlighet att påverka vare sig kommittébetänkandets avfattning eller de slutsatser, de sakkunniga drogo av det insamlade primärmaterialet. Den omständigheten, att de sakkunniga ansågo det nödvändigt söka kontakt med de berörda näringsorganisationerna för att kunna fullgöra sitt uppdrag, anse vi dock ytterligare tala för att dessa näringsorganisationer bort beredas representation i kommittén.

Kommitténs ensidiga sammansättning medförde bland annat den olägenheten, att det mötte svårigheter att erhålla begärda upplysningar från de enskilda detaljisterna trots den hjälp, som handelsorganisationerna lojalt lämnade. Sålunda torde detaljisterna endast i ringa utsträckning hava ställt sina affärshemligheter till den kommittés förfogande, för vilken de av ovan anförda skäl hyste misstro.

Sedan de sakkunniga nu avlämnat sitt betänkande, kan man också konstatera, att de farhågor, som uttalades vid kommitténs tillsättande, besannats. I såväl dagspress som fackpress har kommittébetänkandet utifrån skilda utgångspunkter starkt kritiserats. Det har framhållits, att utredningen påminner »mera om en försvarsadvokats inlaga än en kungl. kommittés betänkande» (Göteborgs-Posten).

De sakkunniga ha dock icke kunnat undgå att framlägga sådana fakta, som visa, att tidigare framförda påståenden om epasystemets betydelselös-

het för näringslivet i övrigt varit oriktiga. Av kommittéutredningen framgår, att enhetsprisaffärerna redan fem år efter sin start omfatta en betydande del av detaljhandelsomsättningen i de städer, där de etablerats. Detta framgår av nedanstående i betänkandet publicerade tabell:

Enhetsprisföretagens omsättning ortsvis i procent av motsvarande detaljhandelsomsättning.

Stockholm	4.2	procent
Göteborg	1.8	»
Malmö	5.9	»
Hälsingborg	7.7	»
Borås	6.8	»
Örebro	8.3	»
Eskilstuna	9.1	»
Västerås	7.8	»
Lund	13.5	»
Halmstad	8.9	»

Medeltal 4.8 procent

I Lund, där Epa synes ha haft den största framgången, uppgår sålunda dess omsättning till nära $\frac{1}{7}$ av motsvarande detaljhandelsomsättning, en siffra, som väl motiverar de sakkunnigas uttalande, »att enhetsprisföretagens rörelse i varje fall i en del städer kommit att omfatta en på sina håll icke obetydlig del av omsättningen för några grenar av övrig i dessa orter bofast detaljhandel». Man måste härvid även beakta, att enhetsprisaffärerna utvecklats under en depressionstid, då enligt de sakkunnigas egna beräkningar detaljhandelns omsättning allmänt minskats med 16 procent. Givetvis måste under sådana förhållanden detaljhandeln drabbas mycket hårt.

Epasakkunnigas i detta sammanhang framförda mening, att enhetsprisföretagens försäljning icke har till följd motsvarande minskning i övrig detaljhandel, är icke tillförlitligen styrkt. De siffror, rörande handeln i Örebro, de sakkunniga anföra till stöd för sin uppfattning, äro uppenbarligen alltför ofullständiga för att tillerkännas något avgörande bevisvärde. De sakkunnigas antydning, att enhetsprisföretagens framträdande icke medför någon omsättningsminskning inom annan detaljhandel, synes för övrigt blott kunna hävdas under den förutsättningen, att allmänhetens inköp hos enhetsprisaffärerna huvudsakligen gälla varor, av vilka den tidigare ej haft behov. I varje fall har denna antydning icke någon aktualitet under den tidrymd, då detaljhandelsomsättningen allmänt minskar.

Även de sakkunnigas undersökning av enhetsprisföretagens ställning till den svenska produktionen synes ofullständig och ensidig. De sakkunniga konstatera, att enhetsprisaffärerna på senare år börjat mera intressera sig

för inköp av svenska varor. Samtidigt medgiva de sakkunniga, att epaföretagens intresse för svenska varor delvis har föranletts av de nuvarande valutaförhållandena och därav föranledda svårigheter att importera billigt kram, särskilt från Tyskland. Huruvida epaaffärernas intresse för svenska varor kommer att fortsätta även under normala förhållanden är i hög grad tvivelaktigt. En påtaglig risk föreligger för att, när det nuvarande abnormalt läget på valutaområdet åter blir normalt, vårt land kommer att få mottaga utländska epavaror från fabrikanter, som på grund av den på kontinenten nästan allmänt förekommande lagstiftningen mot enhetsprisaffärerna förlorat sina gamla kunder.

Vi vilja i detta sammanhang erinra om, hurusom i en bilaga till andra lagutskottets utlåtande nr 18 vid 1934 års riksdag återgavs en skrivelse, som Epabolaget på sin tid tillställde en svensk fabrikant, som offererat Epa bakelitartiklar och tennljusstakar. I skrivelsen meddelade bolaget, att det hittills varit den störste konsumenten av engelska bakelitartiklar och i följd härav kommit upp i den engelska fabriks lägsta prisklass. I Epas skrivelse hette det vidare: »På grund härav ha vi hittills varit utan konkurrens och vilja naturligtvis icke medvetet, hur behjärtansvärt företaget än är, medverka till att uppamma en svensk industri, som sedan på grund av flera bidragande orsaker skulle bli nödsakad att sälja dessa artiklar även till andra svenska firmor till priser motsvarande våra.» Överraskande nog ha de sakkunniga icke ägnat denna för belysandet av Epas inställning till den svenska produktionen betydelsefulla skrivelse någon som helst uppmärksamhet. Detta är desto mer märkligt, som de sakkunniga icke visat någon återhållsamhet, när det gällt att i betänkandet återgiva skrivelser, som anses vara ägnade att belysa den svenska produktionens ställning till enhetsprisföretagen.

I betänkandet publiceras sålunda en del skrivelser, vilka skola bevisa, att enhetsprisföretagen icke utöva något onormalt pristryck på sina leverantörer. Intygen härröra dels från en femtedel av de företag, som uppdragits i epaföretagens leverantörförteckningar och som erhållit ett frågeformulär från epakommittén dels från fabrikanter, vilka direkt hos enhetsprisföretagen betygat sin tillgivenhet för sin kund. Av värde hade givetvis varit, att även sådana leverantörer yttrat sig, vilka haft förbindelse med enhetsprisföretagen men av en eller annan anledning avbrutit denna. Vidare hade det varit av intresse att även höra sådana fabrikanter mening, vilka aldrig engagerat sig för leveranser till enhetsprisföretagen. Även sådana fabrikanter ha uppenbarligen förvärvat åtskillig erfarenhet av epasystemets inverkan på näringslivet i övrigt. På så sätt hade man otvivelaktigt fått en allsidigare belysning av enhetsprisföretagens förhållande till den svenska produktionen.

Lika ensidig är den undersökning, som de sakkunniga företagit för att utröna allmänhetens inställning till enhetsprisföretagen. De ha inskränkt sig till att tillfråga ett antal epakunder. Någon förfrågan hos övriga

delar av allmänheten har icke skett. En sådan förfrågan hade säkerligen givit intressanta besked från kunder, vilka av en eller annan orsak upphört att köpa hos enhetsprisaffärerna — speciellt beträffande epavarornas beskaffenhet.

Att epafrågan icke endast berör de närmast hotade företagaregrupperna utan även allmänheten är nämligen säkert. I tidningen Arbetet har helt nyligen — just i anslutning till epabetänkandet — framförts några synpunkter härom, vilka förtjäna att återgivas. Tidningen skriver: »Det har dock snart stått klart för allmänheten, att det i vissa fall lägre priset åstadkommits på bekostnad av kvalitén. Sakkunnigekommittén yttrar försiktigt, att epaaffärernas varor icke i 'nämnvärd utsträckning kännetecknas av underhaltig beskaffenhet'. Det är dock ett faktum, som var och en kan övertyga sig om, att mycket skräp saluföres i dylika affärer, och om det gäller att det man köper billigt, det köper man dyrt, så är det uppenbarligen sant om åtskilligt, som man köper i epaaffärerna. *Det kan på goda grunder betvivlas, att den mindre kapitalstarke skulle ha speciellt intresse av att köpa billiga och dåliga varor.* (Kurs. här.) Vad kommittén säger om kvalitetsförenkling och anpassning är något annat än den alltför betydande kvalitetsförsämring, som i vissa fall åstadkommits, blott för att man skulle kunna ståta med ett lågt och 'konkurrenskraftigt' pris.» De sakkunniga anföra icke några argument, som motsäga denna uppfattning.

Det anförda må vara tillräckligt för att påvisa, att kommittén icke varit i stånd att prestera den allsidiga och förutsättningslösa utredning, som riksdagen begärt. Med den allmänna inställning, som utmärker de sakkunniga, är det också självklart, att de avstyrka varje statsingripande, som riktar sig direkt mot enhetsprisaffärerna. Utöver sitt bemötande av kritiken mot enhetsprisaffärerna åberopa de sakkunniga som skäl för sin negativa inställning till lagstiftningsfrågan, att »detaljhandelns läge hos oss icke utmärkes av det svåra betryck, som varit en av de viktigaste orsakerna till lagstiftningsåtgärder i andra länder». Även om förhållandena för den svenska detaljhandeln icke äro så brydsamma, som de varit och fortfarande äro i olika stater på kontinenten, anse vi klokheten bjuda, att statsmakterna i tid vidtaga erforderliga åtgärder för att förebygga en utveckling, som leder till ett undergrävande av stora medelklassgruppers existens. Det kan icke vara rimligt att först invänta en kritisk tillsyn av läget, innan ett ingripande företages.

Att det här rör sig om betydande grupper framgår av de siffror, som återfinnas i 1931 års företagsräkning. Grupperna »Partihandel och verksamhet av partihandelskaraktär» samt »Detaljhandel, även i komb. med partihandel» räkna sålunda enligt företagsräkningen 159,012 företagare och anställda. Härtill komma så hantverkets utövere. Känt är, att dessa grupper redan nu intaga en trängd ställning. Att detaljhandeln och särskilt de mindre affärerna hårt drabbats av epakonkurrensen, ha de sak-

kunniga icke kunnat undgå att antyda. Ju mindre en stad är, desto större del av detaljhandelsomsättningen synes gå till enhetsprisföretagen. De sakkunniga gå icke närmare in på den sociala inverkan som ett beskärande av antalet självständiga enskilda mindre företag skulle innebära. Enligt vårt förmenande skulle vårt samhälle i grunden förändras och försvagas, därest de svenska köpmännen tvingades att giva vika för stora företag av enhetsprisföretagens typ. Den borgerliga medelklassen utgör nämligen ett stabiliserande element i samhället, som svårigen kan undvaras.

De sakkunniga göra även gällande, att i vårt land en lagstiftning mot enhetsprisföretagen vore olämplig av det skälet, att hos oss någon omfattande statlig reglering av det ekonomiska livet icke förekommer. I andra länder, där en särskild epalagstiftning införts, skulle denna utgöra ett led i den statliga regleringen av det ekonomiska livet. Gentemot detta resonemang göra vi gällande, att jämväl i vårt land statsin-gripanden på näringslivets område blivit så vanliga, att ett statsin-gripande riktat mot enhetsprisaffärerna icke skulle få någon prejudicerande verkan.

Av vad vi ovan anfört framgår, att den verkställda epautredningen knappast kan anses hava varit tillfredsställande. Det är därför av vikt, att en ny utredning snarast företages, varvid representanter för av enhetsprisföretagens verksamhet berörda näringsgrupper böra erhålla säte och stämma i den kommitté, som tillsättes för utredningsuppdragets fullföljande. En förnyad utredning synes desto mera påkallad som här berörda spörsmål sannolikt inom en nära framtid kan bli mera brännande.

Under hänvisning till vad vi sålunda anfört, få vi hemställa,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla om skyndsam, förnyad, allsidig och förutsättningslös utredning angående enhetsprisföretagens sociala och ekonomiska verkningar, därvid bör tillses, att av enhetsprisföretagens verksamhet berörda näringsgrupper erhålla representation i den kommitté, som tillsättes för utredningsuppdragets fullgörande.

Stockholm den 23 januari 1936.

Erik Hagberg.

C. Gösta Jacobsson.